

TYRIMAS DĖL VAIKŲ IKI 3-4 METŲ GLOBOS ORGANIZAVIMO SUTRIKUSIO VYSTYMOŠI KŪDIKIŲ NAMUOSE IR KITOSE ŠIO AMŽIAUS VAIKŲ GLOBĄ VYKLANČIOSE ĮSTAIGOSE, PROBLEMŲ

Tyrimas atliktas siekiant įvertinti sutrikusio vystymosi kūdikių namų Vilniuje, Klaipėdoje, Šiauliuose, Alytuje, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ligoninės VŠĮ Kauno klinikų filialo Vaikų reabilitacijos ligoninės „Lopšelis“ (toliau – Kauno ligoninė „Lopšelis“) bei Panevėžio A. Bandzos kūdikių ir vaikų globos namų veiklą reglamentuojančius teisės aktus, praktinės veiklos aspektus ir jų įtaką šiose institucijose apgyvendintų ir globojamų vaikų teisių ir interesų apsaugai.

Bendra statistika

2010 m. pabaigoje nurodytose įstaigose buvo 471 vaikas (iš jų 363 iki 3-4 metų amžiaus): Vilniaus SVKN buvo 93 vaikai, iš jų 72 iki 3 metų amžiaus, 21 vaikas – 4-6 metų; Kauno ligoninėje „Lopšelis“ buvo 52 vaikai, iš jų iki 3 metų amžiaus – 50, 2 vaikai 4-6 metų amžiaus; Klaipėdos SVKN – 71 vaikas, iš jų 52 iki 3 metų amžiaus, 19 vaikų – 4-6 metų; Šiaulių SVKN – 60 vaikų, iš jų 57 vaikai iki 3 metų amžiaus, 3 – 4-6 metų; Alytaus SVKN - 63 vaikai, iš jų 57 iki 3 metų amžiaus, 6 vaikai – 4-6 metų amžiaus; Panevėžio A. Bandzos kūdikių ir vaikų globos namuose – 24 vaikai iki 3 metų.

Šiose institucijose auga 21 vaikas su sunkia negalia. Remiantis pateiktomis statistinėmis ataskaitomis, tik 7 vaikai yra našlaičiai. Didžioji dalis vaikų į sutrikusio vystymosi kūdikių namus patenka iš ligoninių (gimdymo skyrių), o pagrindinė jų apgyvendinimo jėga – tėvų globos netekimas, o tai rodo paslaugų šeimai ir vaikui savivaldybėse trūkumą. Tyrimo metu gauta informacija, kad tėvai, susilaukę vaiko su negalia, yra raginami jį perduoti į valstybės globą. Kita vertus, tyrimas parodė, kad neretai tokiais atvejais šeimos neturi alternatyvaus pasirinkimo, nes nėra paslaugų vaikui su negalia.

SVKN veikla, personalas ir jo sudėtis

Vilniaus, Klaipėdos, Šiaulių ir Alytaus SVKN bei Kauno ligoninė „Lopšelis“ priklauso asmens sveikatos priežiūros įstaigų sistemai, jų steigėjai – savivaldybių tarybos (Kauno ligoninės „Lopšelis“ steigėjas VŠĮ Kauno klinikos). Panevėžio A. Bandzos kūdikių ir vaikų globos namai – socialinės globos įstaiga, jos steigėjas LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Tyrimas atskleidė skirtingą minėtų sveikatos priežiūros įstaigų ir A. Bandzos kūdikių ir vaikų globos namų personalo sudėtį. Vilniaus SVKN dirba 60 auklėtojų, auklėtojų padėjėjų, auklių; 1 soc. darbuotojas; 1 soc. darbuotojo padėjėjas; 8 gydytojai; 30 slaugytojų. Kauno ligoninėje „Lopšelis“ – 7 auklėtojai, auklėtojų padėjėjų, auklės; 2 soc. darbuotojai; 8 gydytojai; 25 slaugytojai. Klaipėdos SVKN – 42 auklėtojai, auklėtojų padėjėjai, auklės; 1 soc. darbuotojas; 2 gydytojai; 29 slaugytojos. Šiaulių SVKN - 23 auklėtojos, auklėtojų padėjėjos, auklės; 1 soc. darbuotojas; 3 gydytojai; 16 slaugytojų; 10 slaugytojų padėjėjų. Alytaus SVKN – 66 auklėtojai, auklėtojų padėjėjai, auklės; 1 soc. darbuotojas; 4 gydytojai; 28 slaugytojai. A. Bandzos kūdikių namuose – 2 soc. pedagogai; 25 soc. darbuotojai; 41 soc. darbuotojo padėjėjas; 3 gydytojai; 12 slaugytojų; 4 slaugytojų padėjėjai.

Vertinant surinktus duomenis matyti, jog dauguma darbuotojų yra sveikatos priežiūros specialistai, nors nemažam vaikų skaičiui nuolatinės sveikatos priežiūros paslaugos nereikalingos. Darbas su vaikais, įskaitant ir turinčius sveikatos sutrikimų, turi būti orientuojamas į vaikų ugdymą ir socialinių paslaugų teikimą, kurį gali kvalifikuotai užtikrinti soc. darbuotojai ar soc. pedagogai bei jų padėjėjai.

Nors sutrikusio vystymosi kūdikių namai teikia socialinės globos paslaugas, jų kokybę, globos organizavimo procesas nėra vertinamas, nes jie nepriklauso socialinės globos įstaigų grupei.

SVKN sveikatos priežiūros paslaugų teikimas ir vaikų sveikatos būklė

SVKN teikiamos antrinės ambulatorinės sveikatos priežiūros paslaugos. Pastebėta, kad kai kuriose įstaigose nėra specialistų, galinčių teikti sveikatos priežiūros paslaugas, nurodytas licencijose (Klaipėdos ir Šiaulių SVKN nėra vaikų neurologo). Ir priešingai, Vilniaus SVKN teikiamos sveikatos priežiūros paslaugos, nenurodytos išduotoje licencijoje (vaikų chirurgijos).

Atsižvelgiant į SVKN personalo struktūrą bei į tai, jog dauguma vaikų nėra prirašyti prie pirminių asmens sveikatos priežiūros įstaigų, kyla abejonių dėl pirminių sveikatos priežiūros paslaugų (odontologijos bei psichikos) prieinamumo, ypatingai atkreipiant dėmesį į globojamus neįgalius vaikus iki 7 metų.

SVKN teigimu, visiškai sveikų vaikų yra 16. Daugumos vaikų sveikatos sutrikimai netrikdo jų kasdieninės veiklos, todėl jie gali būti globojami šeimos aplinkoje arba socialinės globos įstaigoje.

Dokumentai sunkaus ir vidutinio lygio neįgalumui nustatyti tvarkomi tik dėl kompensacinių priemonių įsigijimo, todėl vengimas kreiptis dėl neįgalumo nustatymo leidžia abejoti deklaruojamais vaikų sveikatos sutrikimo mastais.

Analizuojant pateiktus dokumentus apie globotiniams nustatytus sveikatos sutrikimus, matyti, kad yra atvejų, nurodomos ir naujagimystės periodo būklės (neatsižvelgiant į vaiko amžių informacijos teikimo metu). Taip pat pastebėtos tam tikrų sveikatos sutrikimų koncentracijos skirtinguose sutrikusio vystymosi kūdikių namuose tendencijos, nors nustatyta, kad vaikai į šias įstaigas patenka ne pagal sveikatos sutrikimų pobūdį (diagnozes), o teritoriniu principu.

Nurodytos aplinkybės kelia abejones dėl pateiktos informacijos apie globotiniams nustatytus sveikatos sutrikimus, pagrįstumo. Neatmestina, jog sveikatos sutrikimais siekiama pagrįsti vaikų buvimą šiose įstaigose, sveikatos priežiūros įstaigos funkcionavimą, sveikatos priežiūros paslaugų poreikį, kuris galimai sudarytų galimybę padidinti įstaigų finansavimą.

Atkreiptinas dėmesys, jog *abejonių keliantis globotiniams nustatytų sveikatos sutrikimų pagrįstumas, o ir pagrįstai nustatytų teisingas interpretavimas ir išaiškinimas, gali turėti/turi tolesnių neigiamų pasekmių, įgyvendinant geriausiai atitinkančius vaiko interesus, nes globotinio medicininuose dokumentuose užfiksuoti sveikatos sutrikimai būsimiems globėjams ir tėviams neabejotinai reikšmingi, ypač atsižvelgiant į tai, kad pats įstaigos, kurioje auga vaikas, pavadinimas (sutrikusio vystymosi) ir veiklos profilis (sveikatos priežiūros įstaiga) suponuoja tai, kad visi jose gyvenantys vaikai turi rimtų sveikatos sutrikimų.*

SVKN finansavimas

Iš tyrimo metu surinktos informacijos, matyti, jog kūdikių iki 3-4 metų ir neįgalių vaikų iki 7 metų, globojamų sutrikusio vystymosi kūdikių namuose, išlaikymo finansavimas iš esmės skiriasi nuo vaiko socialinės globos institucijų finansavimo, nes *finansuojamos ne vaikams teikiamos paslaugos, o pačios įstaigos* valstybės biudžeto tikslinėmis dotacijomis. Tikėtina, kad pilnas vaikų išlaikymo kompensavimas valstybės lėšomis, skatina savivaldybes nukreipti šio amžiaus vaikus SVKN.

Pagal šių įstaigų finansinės veiklos (išlaidų) duomenis, didžiąją dalį gaunamo finansavimo (apie 85 %) SVKN panaudoja darbo užmokesčiui. Analizuojant vaiko poreikių tenkinimui skiriamą lėšų dalį kyla abejonių, ar kai kuriose nagrinėtose įstaigose vaiko reikmėms per mėnesį tenka bent 520 Lt. (vaiko poreikių tenkinimui skirtos vaiko globos išmokos dydis, mokamas socialinės globos institucijose globojamiems vaikams). Vieno vaiko išlaikymas per mėnesį tokioje įstaigoje valstybei kainuoja vidutiniškai apie 3400 litų.

Vilniaus, Klaipėdos, Alytaus bei Kauno ligoninė „Lopšelis“ 2007-2011 m. laikotarpiu įsisavino iš ES struktūrinių fondų gautą paramą energijos vartojimo efektyvumui didinimui ir įsipareigojo 5 m. po projekto įgyvendinimo nekeisti veiklos pobūdžio. Šis SVKN įsipareigojimas iš dalies gali stabdyti pertvarkos ir reorganizavimo procesus.

Savivaldybėse teikiamų socialinių paslaugų įtaka vaikų patekimui į institucinės globos sistemą

Savivaldybės atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą, planuodamos ir organizuodamos jas. Iš savivaldybių pateiktos informacijos, matyti, jog savivaldybėse vis dar neišplėta socialinių paslaugų vaikui (įskaitant vaikus, turinčius negalia) bei šeimai infrastruktūra ir tai yra vienas iš pagrindinių veiksnių, dėl kurių į valstybės globą paimamų vaikų skaičius iš esmės nemažėja. Per 2010 metus naujų vaiko globos (rūpybos) nustatymo atvejų padaugėjo institucijose, o ne šeimose ar šeimynose.

Surinkti duomenys leidžia daryti prielaidą, jog savivaldybės neskatina alternatyvių vaiko globos (rūpybos) formų (globa šeimoje, šeimynoje) plėtros. Tik nedaugelis savivaldybių yra patvirtinusios tvarkas dėl Socialinių paslaugų įstatyme numatytos pagalbos pinigų vaikus globojančioms šeimoms išmokos mokėjimo, tačiau tik kelios savivaldybės biudžetuose yra numačiusios lėšas šioms išmokoms ir jas moka.

SVKN globėjo pareigų įgyvendinimas

Tyrimas atskleidė, kad SVKN pakankamai retai naudojami Civiliniame kodekse globėjui suteiktomis teisėmis: inicijuoja tėvų valdžios apribojimo, atskyrimo ir kt. klausimų sprendimą, taip pat ne visada kreipiasi dėl teismo sprendimu vaikui priteisto išlaikymo išieškojimo. Kai kurios tyrimo metu nustatytos aplinkybės rodo, kad SVKN skirtingai supranta savo, kaip vaiko globėjų, pareigų, teisių bei atsakomybės turinį ir apimtį. Manytina, kad SVKN turėtų imtis daugiau iniciatyvos kreipiantis į teismus dėl vaiko atskyrimo nuo tėvų, laikino ar neterminuoto tėvų valdžios apribojimo, išlaikymo vaikui iš tėvų, priteisimo.

Nepakankamas VTAS darbas užtikrinant SVKN augančių vaikų teises ir interesus

Iš 93 Vilniaus SVKN globotinių, net 72 % globojami laikinai, apie 40 % vaikų laikinoji globa trunka ilgiau negu metus, o 7 vaikams – net apie 3 metus. Alytaus SVKN iš 73 globojamų vaikų 53 nustatyta laikinoji globa (72 %), 5 vaikams laikinoji globa trunka ilgiau kaip 3 metus, 2 – ilgiau kaip 4 metus. Iš 49 globojamų Kauno ligoninėje „Lopšelyje“, 57 % nustatyta laikinoji globa, tačiau tik 7 vaikai laikinai globojami ilgiau negu 1 metus. 1 vaikui laikinoji globa tęsiasi jau 6 metus. Panevėžio A. Bandzos kūdikių ir vaikų globos namuose laikinoji globa nustatyta 18 vaikų, net 11 iš jų, ji tęsiasi ilgiau negu metus. Pastebėtina, jog savalaikių sprendimų šiais klausimais nepriėmimas, nesudaro galimybių vaikui augti biologinėje ar globėjų šeimoje bei sudaro kliūtis vaikui būti įvaikintam.

Siūlymai

Lietuvos Respublikos Vyriausybei ir jos įstaigoms (ministerijoms):

peržiūrėti vaiko iki 3 metų (neįgalaus vaiko iki 7 metų) institucinės globos finansavimą; ieškoti efektyvių alternatyvios vaiko globos ir įvaikinimo propagavimo priemonių; neatidėliotinai vykdyti institucinės vaikų iki 3 metų globos reformą, pertvarkant SVKN iš asmens sveikatos priežiūros įstaigos į socialinės globos įstaigas; užtikrinti institucijų bendradarbiavimą ir keitimąsi informacija skirstant bei įsisavinant ES struktūrinių fondų paramos lėšas; spartinti ir užtrinti savalaikią Psichikos sveikatos strategijos priemonių įgyvendinimą, atsižvelgiant į vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios rehabilitacijos paslaugų plėtrą, sukuriant alternatyvą kūdikių namų ir kitų valstybinių vaikų globos institucijų tinklui; atlikti SVKN asmens sveikatos priežiūros licencijų sąlygų laikymosi peržiūrą bei stiprinti licencijų priežiūros vykdymą.

Savivaldybėms:

savivaldybėms, vykdančioms SVKN steigėjo funkcijas, atlikti šių įstaigų veiklos auditą (įvertinant sveikatos priežiūros, ugdymo, socialinės globos paslaugų apimtį, jų tinkamumą, pagrįstumą, personalo poreikį); peržiūrėti vaikų dokumentus apie sveikatos būklę, esant reikalui atlikti vaikų sveikatos patikrinimus ir spręsti dėl vaikų buvimo tokiose įstaigose tikslingumo; remti ir skatinti vaikų globą šeimose, nustatant tvarką ir mokant pagalbos pinigų vaikus globojančioms šeimoms/asmenims; ieškoti galimybių teikti trumpalaikės ir ilgalaikės socialinės globos paslaugas vaikams nuo gimimo iki 3 metų savivaldybės teritorijoje esančiose vaikų socialinės globos įstaigose; plėtoti socialinių paslaugų infrastruktūrą vaikui ir šeimai savivaldybės lygmenyje; organizuojant ikimokyklinį vaikų ugdymą SVKN vaikams, atkreipti dėmesį į ikimokyklinio ugdymo kokybės svarbą.

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriams:

siekti glaudesnio bei efektyvesnio tarpžinybinio bendradarbiavimo su socialiniais partneriais, siekiant išvengti vaiko atskyrimo nuo šeimos atvejų; operatyviai bei savalaikiškai spręsti klausimus, susijusius su globojamu vaiku; aktyviau vertinti SVKN, kaip globėjo, pareigų vykdymo aspektus.